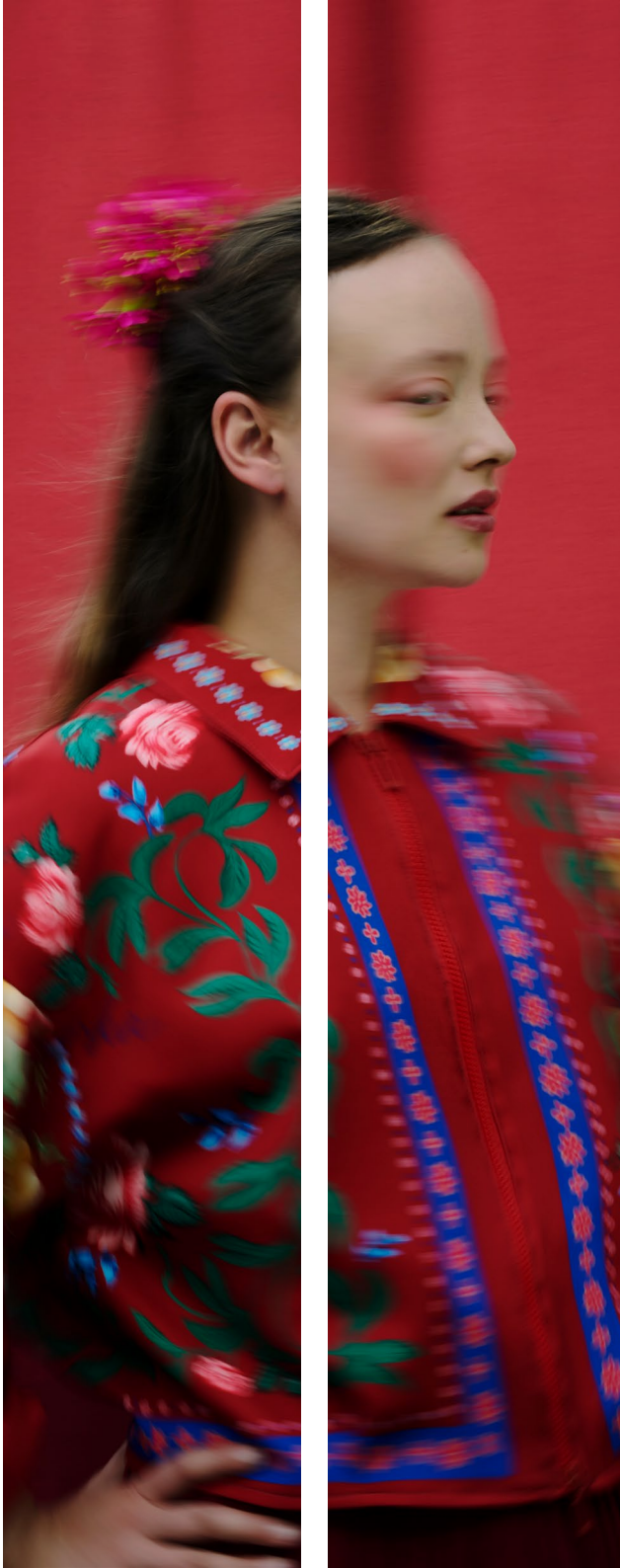
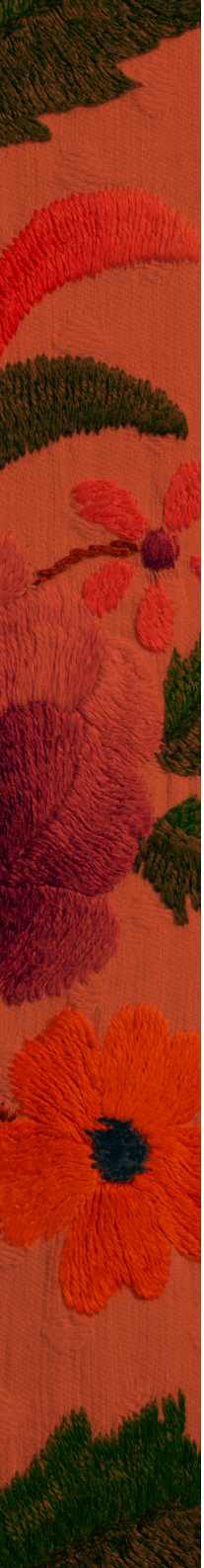

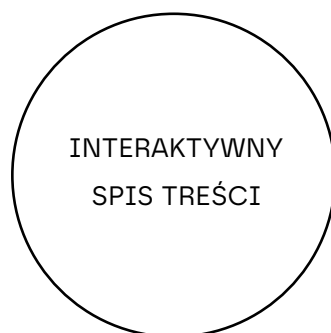

W ramach projektu pn. Etnoalternatywa.
Nowe oblicza tradycji

ETNOLEKCJE

materiały edukacyjne

<u>03</u>	Zaproszenie do ETNOLEKCJI, Małgorzata Grzonka-Marciniak
<u>09</u>	O wystawie, Krystyna Pieronkiewicz-Pieczko, Małgorzata Paul
<u>15</u>	Fotografie archiwalne prezentujące oryginalny strój śląski, Krystyna Pieronkiewicz-Pieczko, Małgorzata Paul
<u>23</u>	Słownik – strój bytomski, Krystyna Pieronkiewicz-Pieczko, Małgorzata Paul
<u>30</u>	Literaura pomocnicza
<u>31</u>	Ćwiczenia ze świadomej konsumpcji, dr Magdalena Ochwat
<u>36</u>	Literatura i filmografia pomocnicza
<u>37</u>	Scenariusze lekcji
<u>38</u>	Warsztaty dla dzieci
<u>39</u>	I. Scenariusz lekcji <i>Etnokreacje</i> , Katarzyna Łaciak
<u>46</u>	II. Scenariusz lekcji <i>O śląskiej tradycji ubioru i malowania „szlajfek”</i> , Monika Iwanowska
<u>52</u>	Warsztaty dla młodzieży
<u>53</u>	III. Scenariusz lekcji <i>Moda w duchu zero waste – tworzenie ekologicznych etnododatków upcykling</i>), Małgorzata Grzonka-Marciniak, dr Magdalena Ochwat
<u>61</u>	IV. Scenariusz lekcji <i>Personalizacja ubrań – malowanie na tkaninie</i> , Małgorzata Grzonka-Marciniak
<u>66</u>	Karty pracy
<u>67</u>	I. Memory
<u>72</u>	II. Układanka
<u>74</u>	III. Ubieranki

ZAPROSZENIE DO *ETNOLEKCJI*

Małgorzata Grzonka-Marciniak

Strój ludowy Śląska to nie tylko element dawnej garderoby, ale przede wszystkim żywa opowieść o historii, tożsamości i codzienności ludzi, którzy przez wieki współtworzyli kulturę tego unikatowego regionu. Dzisiejsze zainteresowanie śląskim strojem wynika nie tylko z potrzeby pielęgnowania dziedzictwa, lecz także z chęci zrozumienia kulturowych kodów, które budowały wspólnotę i kształtowały jej wartości.

Niniejsza publikacja to jednak nie tylko myślenie o przeszłości, ale również o przyszłości. Powstała ona w odpowiedzi na współczesne wyzwania sektora modowego, takie jak kryzys klimatyczny i środowiskowy, masowy konsumpcjonizm i nadprodukcja ubrań oraz odpadów tekstylnych. Zestawienie tradycyjnego ubioru z dzisiejszym przemysłem mody pokazuje, jak odmienne były wcześniej relacje człowieka z materiałami, środowiskiem i pracą rzemieślniczą. Dawne stroje tworzone z poszanowaniem dostępnych zasobów, naprawiano je, przerabiano i wykorzystywano wielokrotnie, a ich wartość wynikała z jakości oraz znaczenia symbolicznego. W tym sensie tradycja staje się inspiracją dla współczesnych praktyk zero waste: recyklingu, upcyklingu, naprawiania i bardziej świadomego podejścia do użytkowania przedmiotów, co dziś pomaga ograniczać negatywny wpływ na środowisko.

Ważnym elementem współczesnego myślenia o kulturze jest również edukacja włączająca, zakładająca pełną dostępność wiedzy i dziedzictwa dla wszystkich, w tym osób z różnymi niepełnosprawnościami, na przykład g/Głuchych, słabosłyszących, niewidomych czy z niepełnosprawnościami ruchowymi lub intelektualnymi. Oznacza to potrzebę dostosowania form przekazu, korzystania z różnych języków komunikacji, takich jak Polski Język Migowy, napisy, audiodeskrypcja, materiały dotykowe czy piktogramy, tak aby każdy miał możliwość uczestnictwa w kulturze. Strój ludowy jest częścią naszego dziedzictwa, a przywołane działania mają na celu stworzenie z niego przestrzeni otwartej i wspólnej, dostępnej dla wszystkich członków społeczeństwa.

Oddając tę publikację w ręce czytelnika, zapraszamy do podróży po świecie śląskich symboli, kolorów i form, ale także do refleksji nad tym, jak łączyć tradycję z odpowiedzialnością za przyszłość planety i wszystkich jej mieszkańców. Mamy nadzieję, że stanie się ona inspiracją do świadomego życia, mądrzejszych wyborów i tworzenia kultury, która – podobnie jak dawny ubiór – szanuje człowieka, środowisko i różnorodność naszej wspólnej przestrzeni oraz będzie służyła kolejnym pokoleniom.

Jak korzystać z publikacji?

E-book został opracowany z myślą o wszystkich osobach zajmujących się edukacją dzieci i młodzieży, animacją kulturową. Ma ułatwiać odkrywanie różnych aspektów śląskiego stroju ludowego oraz współczesnych kontekstów, w których tradycja może inspirować działania artystyczne i edukacyjne. Publikacja składa się z kilku komplementarnych części, które można czytać zarówno po kolei, jak i wybiórczo – zgodnie z własnymi potrzebami, zainteresowaniami czy planowanymi działaniami twórczymi.

Pierwsza część (*O wystawie* oraz *Słownik*) przedstawia kluczowe informacje o śląskim stroju ludowym (bytomskim): jego konstrukcji, elementach, funkcjach oraz symbolice. Dostarcza wiedzy historycznej i leksykalnej oraz ułatwia zrozumienie detali. Przybliży też tło realizacji wystawy *Etnoalternatywa. Nowe spojrzenie na modę ludową* prezentowanej w Muzeum Śląskim w Katowicach od 10.05.2025 r. do 12.04.2026 r.

Ćwiczenia ze świadomej konsumpcji rozwijają krytyczne myślenie, zawierają praktyczne wskazówki i wyzwania, a przeznaczone są głównie dla młodzieży. Można wykorzystać je w trakcie dowolnych zajęć poruszających tematykę klimatyczno-środowiskową.

Kolejna część oferuje cztery scenariusze warsztatów dla dzieci i młodzieży, gotowe do bezpośredniej realizacji. Każdy scenariusz składa się z opracowania teoretycznego, które wprowadza w temat i dostarcza niezbędnego kontekstu kulturowego, oraz z części praktycznej, zawierającej konkretne działania, listę materiałów i instrukcje wykonania krok po kroku. Proponowane aktywności obejmują: etnokreację (breloki z pianki), malowanie *szlajfek*, dodatki zero waste (broszki i przypinki do włosów) oraz personalizację ubrań za pomocą farb akrylowych. Scenariusze są dostosowane do dwóch grup wiekowych: 6–12 lat i 12–18 lat.

Karty pracy i bibliografia zamykają całość. Zawarte tu gry, układanki i ubieranki pozwalają sensorycznie utrwalać wiedzę, a materiały można drukować lub adaptować do pracy cyfrowej. To część przeznaczona dla najmłodszych. Bibliografia stanowi z kolei punkt wyjścia do pogłębienia tematu.

Całość uzupełniają ilustracje, fotografie oraz dodatkowe treści przygotowane z dbałością o dostępność – tak, aby z publikacji mogły korzystać osoby o zróżnicowanych potrzebach i możliwościach percepcyjnych.

Zachęcamy do swobodnego poruszania się po poszczególnych częściach e-booka, łączenia ich, wracania do wybranych zagadnień oraz traktowania publikacji nie tylko jako źródła wiedzy, lecz także jako inspiracji do własnych działań twórczych i edukacyjnych.

O projekcie

Publikacja powstała w ramach projektu „Etnoalternatywa – nowe oblicza tradycji. Organizacja zajęć edukacyjno-kulturalnych dla osób z ograniczonym dostępem do kultury i sztuki w Muzeum Śląskim w Katowicach”, realizowanego w 2025 roku przez Muzeum Śląskie. Projekt został dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu „Nasze tradycje”.

Jego celem było rozwijanie świadomości kulturowej dzieci i młodzieży oraz przybliżenie dziedzictwa Górnego Śląska w nowoczesnej, atrakcyjnej formie, a także refleksja nad zjawiskiem fast fashion i budowanie odpowiedzialności za świadome wybory konsumenckie.

W ramach projektu zrealizowano bogaty program edukacyjny, w tym:

- warsztaty edukacyjno-kreatywne dla najmłodszych (6–12 lat) obejmujące tworzenie dodatków inspirowanych śląskim strojem,
- warsztaty projektowania modowego z elementami śląskimi dla młodzieży (od 12 lat), w tym: haftowanie napisów śląskich, tworzenie biżuterii i akcesoriów z pozostałości materiałów, upcykling koszulek,
- spotkania edukacyjne z ekspertami dotyczące stroju, etnodizajnu, mody odpowiedzialnej, zjawiska fast fashion,
- opracowanie e-booka wspierającego edukację regionalną oraz klimacystyczno-środowiskową.

Praktyczne działania związane z recyklingiem, upcyklingiem i świadomym użytkowaniem odzieży przyczyniły się do rozwoju kreatywności oraz kształtowania postaw proekologicznych wśród uczestników.

O WYSTAWIE

Krystyna Pieronkiewicz-Pieczko, Małgorzata Paul

Ekspozowana w Muzeum Śląskim w Katowicach w okresie od 10 maja 2025 do 12 kwietnia 2026 roku wystawa *Etnoalternatywa. Nowe spojrzenie na modę ludową* prezentuje kilkaset elementów odświeżonych strojów ludowych z różnych ziem Górnego Śląska, a obok nich będące efektem inspiracji ich urodą i oryginalnością projekty kreatorki mody Beaty Bojdy. Artystka znana jest z niezwykle barwnych i energetycznych prac nawiązujących do sztuki ludowej i dziedzictwa regionu, czerpie z tradycji koronczarstwa koniakowskiego i bibułkarstwa żywieckiego. Na zaproszenie kuratorek wystawy Bojda poszukała inspiracji w bogatych muzealnych zbiorach śląskich strojów ludowych. Stworzona przez nią i prezentowana na ekspozycji kolekcja może być alternatywą dla tradycyjnego stroju ludowego, ale i ukłonem w stronę świadomej mody i ekologii. Zachęca bowiem do wykorzystywania dawnych części stroju do współczesnych stylizacji czy dawania drugiego życia zalegającym w szafach lub zakupionym z drugiej ręki tkaninom i ubraniom.

Znaczenie ubioru ludowego

Ubiór ludowy to niezwykle ważny element śląskiego dziedzictwa, do dziś bardzo istotny składnik tożsamości mieszkańców Górnego Śląska. Nie było tu jednego typu stroju, lecz kilka: bytomski (rozbarski, najbardziej rozpoznawalny, charakterystyczny dla przemysłowej części regionu), pszczyński, raciborski, opolski, cieszyński (wałaski), Górali śląskich. Różniły się krojem, tkaninami i zdobnictwem.

W śląskich strojach ludowych zachwyca bogactwo form, staranność zdobień i wachlarz kolorów. Barwy tkanin, desenie, ozdoby, dodatki czy kształt sylwetki miały znaczenie i niosły istotną informację. Strój ludowy był wizytówką człowieka. Informował o pochodzeniu, statusie społecznym, cywilnym, roli w obrzędzie oraz przynależności do konkretnej społeczności. Na Górnym Śląsku był też elementem patriotyzmu. Nie ma już pokolenia, które nosiło tradycyjny śląski strój od narodzin do śmierci. Są za to jego miłośnicy, regionaliści, zespoły folklorystyczne i grupy śpiewacze, które zakładają strój – oryginalny jeszcze po przodkach czy zrekonstruowany na potrzeby występów. Kolekcje tradycyjnych ubiorów posiadają muzea, które zachowują je dla potomnych oraz udostępniają do badań, wystaw i publikacji.

Strój ludowy jako inspiracja

Strój ludowy nie musi odejść do lamusa. Elementy ubioru, które w sposób przemyślny modelują sylwetkę, krój, faktura, tkaniny, różnorodne zdobnictwo, wreszcie same ozdoby i biżuteria obecne w strojach śląskich mogą być źródłem inspiracji oraz punktem wyjścia do współczesnych poszukiwań estetycznych, a nawet manifestem świadomej, odpowiedzialnej mody. To alternatywa dla dobrze nam znanego trendu fast fashion.

Tradycja i współczesność mogą się przenikać. Tak jak niegdyś strój opowiadał historię człowieka, tak i dziś może wyrażać indywidualny styl, stosunek do własnego dziedzictwa oraz odpowiedzialne podejście do mody i ekologii.

W świecie przesyconym tzw. szybką modą, niszczącą środowisko i wytwarzaną często nieetycznie, warto wrócić do źródeł. Postawić na oryginalność, wyjątkowość i etykę mody. Warto też dostrzec, że piękno może tkwić w przedmiotach już raz użytych. Wykorzystanie starych makatek, narzut, serwet i innych elementów wyszukanych na pchlim targu to połączenie mody, recyklingu i ekologicznej wrażliwości. Sposobem na przetrwanie wiedzy o stroju ludowym mogą być projekty kreatorów mody, którzy nadają mu nowoczesny wygląd. Inspiracji w nim może jednak szukać każdy z nas.

Zachęcamy do czerpania pomysłów z przygotowanego e-booka. Zaproponowane w nim scenariusze warsztatów oraz zabawy manualne w sposób atrakcyjny i przystępny dostarczą wiedzy i, mamy nadzieję, zachęcą do jej dalszego zgłębiania. Życzymy pięknej przygody z modą ludową!

FOTOGRAFIE ARCHIWALNE PREZENTUJĄCE ORYGINALNY STRÓJ ŚLĄSKI

Małgorzata Paul

Kobiety w strojach bytomskich, początek XX wieku

Do połowy XX wieku w środowisku chłopskim na Górnym Śląsku kobietę o szerokich biodrach uważano za najbardziej atrakcyjną, stąd pod wierzchnią warstwę zakładano specjalne suknie *watówki* i halki nadające kobiecym biodrom odpowiedniej objętości.

**Nowożeńcy z Markowic (obecnie dzielnica Raciborza),
panna młoda w stroju raciborskim, 1905**

Na przeważającym obszarze Górnego Śląska
strój ślubny panny młodej był w kolorze czarnym,
rozjaśniony fartuchem i wstęgami przy wieńcu.

**Gospodarz w stroju bytomskim, Siemianowice Śląskie,
1950**

Męski strój bytomski formą nawiązywał do pruskiego munduru wojskowego z czasów Fryderyka Wielkiego. Sukienna kamizela (*bruclek*) oraz kaftan (*kamżola*) miały formę dopasowanych surdutów z rozcięciem z tyłu, zdobionych czerwonymi wyłogami, szamerunkiem, chwościkami i błyszczącymi guzikami. Najbardziej eleganckie i kosztowne żółte spodnie ze skóry jelenia (*jelenioki*, *skórzoki*) miały formę bryczesów i wiązano je pod kolanami. Noszono je z wysokimi butami (*kropami*).

**Para w strojach bytomskich, atelier Paula Hildebrandta
w Chorzowie, 1937**

Drużki weselne noszące strój bytomski wkładały białą bluzkę (*kabotek*), czerwony gorset (*wierzcherń*), kolorowe fartuchy. Ich głowy zdobiły wianki ze sztucznych kwiatów (*galandy*). Drużbowie występowali najczęściej w miejskich garniturach, choć jeszcze w latach 30. XX wieku spotykano ich ubranych po chłopsku z przypiętymi do piersi oraz kapelusza ogromnymi różdżkami z kolorowych sztucznych kwiatów.

**Panna i mężatka w strojach cieszyńskich, Zamarski
koło Cieszyna, ok. 1915**

Dziewczęta niezamężne chodziły z odsłoniętą głową, a ozdobą warkocza była wstążka. Mężatki zakładały czepiec przykryty chustką, na Śląsku Cieszyńskim nazywanym *sżatką*.

Matka z córkami w strojach z okolic Gliwic, początek XX wieku

Na pierwszym planie kobieta w zarzuconym na ramionach *szpiglu*, czyli wełnianej chuście tureckiej z ornamentami arabesek. Chusta nazwę gwarową przyjęła od niemieckiego słowa *Spiegel*, oznaczającego lustro. Tak nazywano nieregularny, gładki prześwit w jej środkowej części. *Szpigle* sprowadzano na Śląsk z Europy Zachodniej. Dziewczyna otrzymywała taką chustę najczęściej na ślub.

Dziewczyna w stroju pszczyńskim, 1930

Kobieta pozuje w wełnianym kaftanie, *jakli*, z doszytą u dołu tiulową fabryczną koronką nazywaną *szpicem* lub *forbutką*. Ma on charakterystyczne *mustro*, czyli krój, tył nieco zaokrąglony i dłuższy od przodu, długi rękaw z bufką, pod szyją stójkę, z przodu asymetryczne kryte zapięcie na zatrzaski.

**Para młodych z drużyną weselną, czyli drużkami oraz
drużbami, Chorzów, I. 20. XX wieku**

W orszaku weselnym mogło być od kilku do kilkunastu par drużbów. Narzeczeni dobierali ich spośród młodych ludzi z rodziny i przyjaciół. Zdarzało się, że orszak podążający za nowożeńcami liczył nawet piętnaście par.

SŁOWNIK – STRÓJ BYTOMSKI

Małgorzata Paul

Strój bytomski

Był też nazywany rozbarskim lub górzańskim.

Noszony w przemysłowej części Górnego Śląska.

Jakła

Kobiecy kaftan o trapezowatym kroju, z półokrągłym, dłuższym tyłem, zapinany z przodu. Noszono je na przeważającej części Górnego Śląska, szyto z jedwabiu, adamaszku, rypsu, aksamitu, flaneli, piki i kretonu. Różniły się, w zależności od regionu, krojem i zdobnictwem.

Kiecka

Suknia w formie fałdowanej spódnicy zszytej ze stanikiem. Suknie miały praktyczną kieszeń, dół podszywano pasem bawełny, by się dobrze układały, a brzeg specjalną pasmanterią, by się nie przecierał. Przodu sukni nie fałdowano ani nie marszczono, bo przykrywał ją fartuch.

Kabotek

Kobieca bluzka o kroju przyramkowym, czyli z prostokątami (*przyramkami*) na ramionach oraz kwadratami (*ćwikłami*) wszywanymi pod pachami. Noszone na całym Górnym Śląsku. Szyte z płótna lub batystu. Zależnie od regionu zdobione koronkową kryzą lub haftami. Zakładane z gorsetami lub ozdobnymi stanikami sukien.

Wierzcheń

Kobiecy gorset o półokrągłym dekolcie obszytym jedwabną, marszczoną wstążką i tyłem wykończonym czterema klapkami (*kaletkami*). Zakładano je na bluzkę (*kabotek*). Szyto je najczęściej z sukna – czerwonego dla panien i młodych mężatek, a czarnego lub granatowego dla starszych kobiet.

Szpigiel

Chusta turecka z kaszmirowej wełny. Okrywano nią głowę jesienią i zimą podczas świąt kościelnych, natomiast do ślubu panna młoda zarzucała ją na ramiona. Sprowadzano je na Górny Śląsk z Europy Zachodniej. Była kosztowna, dlatego przekazywano ją z pokolenia na pokolenie.

Galand

Wieniec ze sztucznych kwiatów, szklanych baniek, staniolu i barwnych strzępków tkanin, z kwiatem róży nad czołem. Noszony był wraz z zestawem jedwabnych wstążek i płóciennych podkładów wyłącznie przez panny podczas ważnych uroczystości kościelnych oraz wyjątkowych ceremonii rodzinnych.

Kania

Męski kapelusz z czarnego filcu o szerokim rondzie, czasem zdobiony jedwabną wstążką.

Zygloki

Korale z tworzywa sztucznego, szkła lub kamienia będące alternatywą dla prawdziwych, które ze względu na kosztowność nie były dostępne dla każdego. Według dawnych wierzeń, czerwone korale przynosiły szczęście i chroniły od chorób. Niezwykle cenne były prawdziwe korale z koralowca. Stanowiły lokatę kapitału i były przekazywane w obrębie rodziny zapisami testamentowymi.

Bruclek

Sukienna męska kamizela o formie dopasowanego surduta sięgającego poniżej bioder, zdobiona szamerunkami ze skręconych jedwabno-wełnianych nici, prostokątnym znakiem ręcznie haftowanym oraz mosiężnymi guzikami (*kneflami*) ze scenami zajęć rolniczych.

Jelenioki

Spodnie ze skóry jelenia w formie bryczesów, wiązano je pod kolanami i zakładano z *kropami* – skórzanymi butami z wysoką cholewą.

Literatura pomocna w zgłębianiu i promowaniu wiedzy na temat śląskich strojów ludowych

Bazielich Barbara, *Śląskie stroje ludowe*, Katowice 1988.

Bazielich Barbara, *Z bliska i oddali. Stroje ludowe na Śląsku*, Katowice 2017.

Bazielich Barbara, *Ludowe wyszycia i hafty na Śląsku*, Katowice 2005.

Bazielich Barbara, *Strój rożbarski, Atlas polskich strojów ludowych*, cz. 3, z. 5, Wrocław 2002.

Bazielich Barbara, *Strój cieszyński, Atlas polskich strojów ludowych*, cz. 3, z. 6, Wrocław 2006.

Bazielich Barbara, *Strój opolski, Atlas polskich strojów ludowych*, cz. 3, z. 7, Wrocław 2008.

Bronicz Stanisław, *Atlas stroju pszczyńskiego*, Pszczyna 2003.

Grabińska-Szczęśniak Anna, Jurczyk Anna, Misiak Daria, *Vademecum strojów górnośląskich*, Bytom 2023.

Kiereś Małgorzata, *Strój górali śląskich*, Milówka 2008.

Michalczyk Maria, *Hocзки, knefle, orpanty... biżuteria cieszyńska w zbiorach Muzeum Śląskiego*, Katowice 2007.

Pieronkiewicz-Pieczko Krystyna, *Pszczyński kobiecy strój ludowy. Cechy charakterystyczne i nazewnictwo gwarowe*, „*Śląskie Prace Etnograficzne*”, t. 3, 2007, s. 130–144.

Pieronkiewicz-Pieczko Krystyna, Paul Małgorzata, Bojda Beata, *Etnoalternatywa. Nowe spojrzenie na modę ludową*, Katowice, 2025.

Piskorz-Branekova Elżbieta, *Polskie hafty i koronki. Zdobienia stroju ludowego*, Warszawa 2008.

Piskorz-Branekova Elżbieta, *Biżuteria ludowa w Polsce*, Warszawa 2009.

ĆWICZENIA ZE ŚWIADOMEJ KONSUMPCJI

dr Magdalena Ochwat

Zrównoważone zakupy to sposób podejmowania decyzji, który uwzględnia dobro planety, ludzi i zwierząt. Ich celem jest ograniczenie negatywnego wpływu naszej konsumpcji na środowisko oraz wspieranie bardziej etycznych, sprawiedliwych praktyk w całym łańcuchu produkcyjnym – od pola bawełny po szwalnię i transport. To nie moda, ale świadomy styl życia, który realnie zmniejsza ślad węglowy i społeczny naszych wyborów.

Poniżej znajdują się podstawowe zasady, które mogą pomóc budować odpowiedzialną garderobę:

1. Wybieraj odzież dobrej jakości

Lepsze materiały i solidne wykonanie sprawiają, że ubrania służą dłużej, rzadziej się niszczą i nie muszą być szybko zastępowane nowymi produktami.

2. Unikaj fast fashion

Marki oparte na szybkim cyklu produkcji generują ogromne koszty środowiskowe i społeczne. Ograniczając zakupy w sieciówkach, zmniejszasz presję na masową produkcję.

3. Korzystaj z second handów i recyklingu

Ubrania z drugiej ręki wydłużają życie produktów i zmniejszają ilość odpadów tekstylnych. To także świetna okazja do znalezienia niepotrzebnych rzeczy.

4. Wybieraj materiały przyjazne środowisku

Bawełna organiczna, len, konopie czy tkaniny z recyklingu zużywają mniej zasobów i są mniej obciążające dla planety.

5. Kupuj mniej, ale lepiej

Minimalizowanie nadmiaru to jedna z najskuteczniejszych strategii – im mniej kupujemy, tym mniej odpadów i emisji powstaje w procesie produkcji.

6. Naprawiaj, przerabiaj, przedłużaj życie rzeczy

Drobne naprawy, wymiana guzików czy przeróbki mogą sprawić, że ubranie posłuży kolejne lata i nie trafi przedwcześnie na wysypisko.

7. Wspieraj lokalnych wytwórców

Lokalna produkcja często oznacza krótszy ślad transportowy, większą transparentność i bardziej etyczne standardy pracy.

8. Świadomie czytaj metki

Zwracaj uwagę na certyfikaty i pochodzenie surowców. Unikaj w miarę możliwości „zielonego mydlenia oczu” bez certyfikatów (np. eco, green, natural bez potwierdzenia).

9. Myśl o innych istotach – nie tylko o ludziach

Produkcja odzieży wpływa na: zwierzęta (hodowla, chemikalia, mikroplastik trafiający do ich organizmów), rośliny (pestycydy, degradacja gleb), rzeki i oceany (odpady barwników), klimat (emisje produkcyjne i transportowe).

10. Zwracaj uwagę na certyfikaty i atesty ekologiczne

Szukaj na metkach takich oznaczeń, jak: GOTS, Fair Trade, OEKO-TEX, RWS (Responsible Wool Standard), FSC (papierowe metki z odpowiedzialnych źródeł). Zobacz więcej: <https://poland.fashionrevolution.org/greenwashing-w-branzy-mody/>

CZĘŚĆ PRAKTYCZNA

Celem proponowanych ćwiczeń jest kształtowanie nawyków świadomego kupowania, rozwijanie umiejętności analizowania łańcuchów dostaw oraz krytycznego myślenia o pochodzeniu produktów, które trafiają w nasze ręce. Chcemy zachęcić młode osoby do refleksji nad dobrostanem osób pracujących w odległych częściach świata, a także nad losem zwierząt i ekosystemów: rzek, lasów czy gleb.

1. Jak nie kupować? „Odczekaj 48 godzin” – eksperyment z impulsem

Cel: zrozumienie, jak działa impuls zakupowy i jak go kontrolować.

Materiały: kartki, długopisy.

Instrukcja: uczniowie zapisują po trzy rzeczy, które chcieliby kupić w najbliższym czasie.

Następnie:

- mają odłożyć kartkę na 48 godzin,
- po dwóch dniach zaznaczają, które z tych rzeczy nadal są im potrzebne, a które były jedynie zachcianką.

Refleksja: z ilu zakupów rezygnujemy, kiedy damy sobie czas na prze-myślenie?

2. „Napraw zamiast wyrzucać” – zadanie praktyczne lub projektowe

Cel: uświadomienie, że naprawianie przedmiotów jest formą odpowiedzialności.

Materiały: (opcjonalnie) przedmioty do naprawy, narzędzia lub filmy instruktażowe.

Instrukcja: uczniowie mają wybrać jeden drobny przedmiot z domu (np. kubek z urwanym uchem, popisane słuchawki, ubranie z brakującym guzikiem, rozdarciem lub zepsutym zamkiem). Zadanie polega na próbie naprawienia rzeczy samodzielnie lub znalezieniu miejsca w okolicy, gdzie można oddać przedmiot do naprawy.

Refleksja: co było łatwiejsze – kupić nowe czy spróbować naprawić? Jak zmienia się myślenie, kiedy nadajemy rzeczom drugie życie?

3. „Zamiast kupować – pożyczyć!”

Cel: wzmacnianie relacji i redukcja liczby rzeczy, które kupujemy tylko na chwilę.

Instrukcja: każdy uczeń ma wpisać na liście rzeczy, których potrzebował w ostatnim miesiącu tylko raz (np. wiertarka, sukienka na jedno wyjście, książka, sprzęt kuchenny).

Następnie uczniowie mają znaleźć jedną z nich, którą mogliby pożyczyć zamiast kupować – od sąsiada, znajomego, rodziny czy z biblioteki przedmiotów.

Refleksja: co było najtrudniejsze – poprosić o pomoc czy znaleźć miejsce, gdzie można pożyczyć?

4. „Zamień się!” – szkolna akcja wymiany

Cel: ćwiczenie kreatywności i rozwijanie kultury dzielenia się.

Instrukcja: zorganizowanie w klasie lub w szkole miniwymiany (np. książek, gier, akcesoriów). Każdy przynosi jedną rzecz w dobrym stanie i może wymienić ją na inną.

Refleksja: czy po akcji rzeczy używane nadal są uważane za gorsze? Czy wymiana uruchamia bardziej świadome decyzje?

5. „Stwórz, nie kupuj” – wyzwanie kreatywne

Cel: zobaczyć, że wiele rzeczy można stworzyć samemu z dostępnych materiałów.

Instrukcja: uczniowie wybierają po jednym przedmiocie, który chcieliby mieć (np. organizer, zakładkę, ozdobę, okładkę na zeszyt, torbę). Następnie wykonują go samodzielnie z rzeczy, które już posiadają w domu.

Refleksja: czy własnoręczne wykonanie przedmiotu zwiększa szacunek do rzeczy? Czy kreatywność może zastąpić zakupy?

6. „Rozpoznaj reklamę” – praca w grupach

Cel: uświadomić, jak działają mechanizmy manipulacji konsumenckiej.

Instrukcja: klasa dzieli się na grupy.

Każda grupa analizuje wybraną reklamę (z internetu, YouTube, TikToka) i odpowiada na pytania:

- Co reklamę czyni atrakcyjną?
- Jakie emocje mają nas skłonić do zakupu?

- Co reklama obiecuje, a co jest naprawdę?
- Jak twórcy próbują wywołać impuls?

Następnie grupy przedstawiają wyniki analizy.

Refleksja: czy łatwo rozpoznać manipulację? Czy świadomość zmienia sposób patrzenia na zakupy?

7. „Moja lista wartości” – refleksja indywidualna

Cel: zrozumienie, że konsumpcja często nie ma nic wspólnego z tym, co jest naprawdę ważne.

Instrukcja: uczniowie zapisują po pięć wartości, które są dla nich najważniejsze (np. zdrowie, przyjaźń, wolność, bezpieczeństwo, rozwój). Następnie odpowiadają na pytanie, jak ich ostatnie zakupy mają się do tych wartości.

Refleksja: czy to, co kupuję, naprawdę mnie wzbogaca? A może to tylko chwilowa poprawa nastroju?

8. „Ile to naprawdę kosztuje?” – ćwiczenie badawcze

Cel: zrozumienie realnych kosztów produkcji.

Instrukcja: uczniowie szacują, jakie elementy składają się na cenę T-shirtu (materiał, praca, transport, marketing, marża sklepu). Na koniec porównują swoje wyniki z danymi z [artykułów o fast fashion](#) i [kalkulatora kosztów odzieży](#). Kalkulator kosztów odzieży pomaga markom odzieżowym, producentom i projektantom dokładnie obliczyć całkowity koszt produkcji odzieży. Uwzględnia koszty materiałów, robocizny,

wykończenia, pakowania, koszty ogólne i marżę zysku, zapewniając precyzyjną analizę cen i rentowności.

Refleksja: dlaczego koszulka za 30 zł nie może być uczciwie wyprodukowana?

9. Ćwiczenia analityczne – „Mapa mojej szafy”

Cel: uświadomienie globalnych łańcuchów dostaw.

Instrukcja: uczniowie wybierają 5–10 ubrań ze swojej szafy, spisują ich kraje pochodzenia i nanoszą na mapę świata.

Refleksja: jak daleko podróżuje nasze ubranie zanim trafi do sklepu?

10. „Mniej znaczy więcej” – wyzwanie tygodniowe

Cel: doświadczenie minimalizmu w praktyce.

Instrukcja: uczniowie podejmują jedno z wyzwań:

- tydzień bez kupowania,
- tydzień bez fast fashion,
- tydzień bez reklam (blokery reklam, unikanie social mediów),
- tydzień noszenia tego, co już mają.

Po tygodniu omawiają swoje doświadczenia:

Co było trudne? Co zaskakująco łatwe? Czego się o sobie dowiedzieli?

Literatura i filmografia pomocnicza

Książka o klimacie, którą stworzyła Greta Thunberg, przeł. Michał Rogalski, Warszawa 2023.

Rabij Marek, *Życie na miarę. Odzieżowe niewolnictwo*, Warszawa 2016.

Sapała Marta, *Mniej. Intymny portret zakupowy Polaków*, Warszawa 2014.

Sapała Marta, *Na marne*, Wołowiec 2019.

Moda – prawdziwe koszty (The True Cost), reż. Andrew Morgan, USA 2015.

Praca zbiorowa, *Każdemu jego śmietnik. Szkice o śmieciach i śmietniskach*, Wołowiec 2019.

RiverBlue, reż. David McIlvrde, Kanada 2017.

Biernat-Kopczyńska Magda, Kamińska Aneta i inni, *Przewodnik po Greenwashingu. Prawo.*

Konsument. Dobre praktyki, e-book do pobrania ze strony: https://rekopol.pl/wp-content/uploads/2024/12/Przewodnik_Greenwashingu.pdf.

Łubieński Stanisław, *Książka o śmieciach*, Warszawa 2020.

SCENARIUSZE LEKCJI

Proponowane scenariusze mogą być realizowane przez osoby z niepełnosprawnościami intelektualnymi, lecz nie są odpowiednie dla osób niewidomych. Można dostosować je do indywidualnych możliwości każdego uczestnika.

Część teoretyczna wzbogaca rozwój intelektualny. Wspólna rozmowa o kulturze, z jakiej się wywodzimy, zwyczajach oraz naszych przodkach może wzmacniać więzy społeczne. Część praktyczna wspiera możliwości manualne uczestników. Zajęcia z malowania *szlajfk*i mogą być formą arteterapii. Każdy uczestnik wykonuje działania na swoim poziomie, zgodnie z posiadanymi umiejętnościami. Przy wycinaniu breloka zwracamy uwagę, aby nożyczki, których używają uczestnicy, były przeznaczone dla dzieci (nie używamy dużych ostrych narzędzi). Przy części prac (drobniejsze elementy, spinanie breloka itp.) może być potrzebna pomoc osoby dorosłej.

WARSZTATY DLA DZIECI

I. SCENARIUSZ LEKCJI

Etnokreacje

Katarzyna Łaciak

Wiek: 6–12 lat

Czas trwania części teoretycznej: ok. 20–30 minut

Część praktyczna: ok. 30 minut

Wskazówki metodyczne:

Zajęcia w formie swobodnej rozmowy mają na celu pokazanie ubioru jako istotnego elementu dziedzictwa kulturowego, a także zachęcenie uczestników do rozmowy o życiu i zwyczajach dawnych pokoleń oraz o tym, jak tradycja wpływa na współczesną kulturę i modę.

Prowadzący ma zachęcać uczniów do otwartej dyskusji i dzielenia się własnymi spostrzeżeniami, aby spotkanie miało charakter inspirujący i angażujący. Podczas zajęć warto zachęcić uczniów do refleksji nad tym, czym dla nich jest moda, jakie znaczenie mają poszczególne elementy ubioru, a także czy i w jaki sposób tradycje oraz styl ubierania się naszych przodków wpływają na współczesny sposób noszenia się i postrzegania mody.

Materiały dydaktyczne:

Informacje na temat śląskiej mody ludowej można znaleźć we [wstępie](#), [słowniku](#) i [bibliografii](#). Zdjęcia z rozdziału [fotografie archiwalne](#) prezentujące oryginalny strój śląski stanowią punkt wyjścia do rozmowy o cechach charakterystycznych śląskiego stroju.

Cele:

- wzbogacenie rozwoju intelektualnego uczestników,
- wzmocnienie więzi społecznych.

I. SCENARIUSZ LEKCJI

Etnokreacje

Część teoretyczna

Wątki do podjęcia podczas rozmowy:

- na początku zajęć warto zapytać uczniów: kto z was interesuje się modą i co to dla was właściwie znaczy?
- wyjaśnienie, że moda to nie tylko sposób ubierania się w określonym czasie, ale również styl czesania włosów, makijaż czy aranżacja wnętrza, w których żyjemy. Może też obejmować muzykę, sztukę i inne przejawy kultury, które są popularne w danym okresie;
- zwrócenie uwagi na inspiracje, które wpływają na modę – mogą one pochodzić z przeszłości, natury, tradycji, różnych kultur, a także z indywidualnych pomysłów i twórczej wyobraźni. Dzięki inspiracjom moda nieustannie się zmienia i pozwala wyrażać siebie w wyjątkowy sposób;
- można poruszyć temat historii mody na Śląsku: najbardziej efektowny wygląd śląski strój ludowy osiągnął na przełomie XIX i XX wieku, kiedy to wśród społeczności wiejskich zaczęło się zauważać wzrost zamożności oraz rozwój produkcji tkanin, barwników i wyrobów pasmamentaryjnych. Dzięki temu tradycyjne ubiory zaczęły ozdabiać coraz bogatszymi zdobieniami – stosowano hafty, koronki, aplikacje, szamerunki, a także malowanie tkanin farbami olejnymi lub techniką spirytusową;

- hafty, obecne we wszystkich odmianach stroju śląskiego, mogły być jednobarwne lub wielokolorowe. Pełniły zarówno funkcję ozdobną, jak i praktyczną, ponieważ często wzmacniały szwy i brzegi odzieży. Najczęściej pojawiały się na kołnierzykach koszul, mankietach kaftanów czy przy kieszeniach, a także zdobiły brzegi fartuchów. W przypadku kaftanów tworzyły kolorowe pasy ozdobne, nadając im wyjątkowego charakteru;
- haft stanowił również ważny element noszonych przez mężatki czepców, które nierzadko były nim pokryte w całości. Równie bogato zdobiono chusty, szczególnie słynne bytomskie *merynki* oraz pszczyńskie *sztofki*. Najczęściej dekorowano je motywami kwiatowymi, umieszczonymi w jednym z rogów materiału, co nadawało im subtelного, ale bardzo eleganckiego wyglądu.

I. SCENARIUSZ LEKCJI

Etnokreacje

Część praktyczna

Każdy z uczestników zainspirowany kwiatowym haftem ze stroju śląskiego wykona współczesny gadżet – brelok.

Potrzebne materiały:

- pianka dekoracyjna w różnych kolorach,
- metalowy brelok z karabinkiem,
- flamaster/ołówek,
- nożyczki,
- dziurkacz,
- szablony do odrysowania.

Brelok – instrukcja wykonania

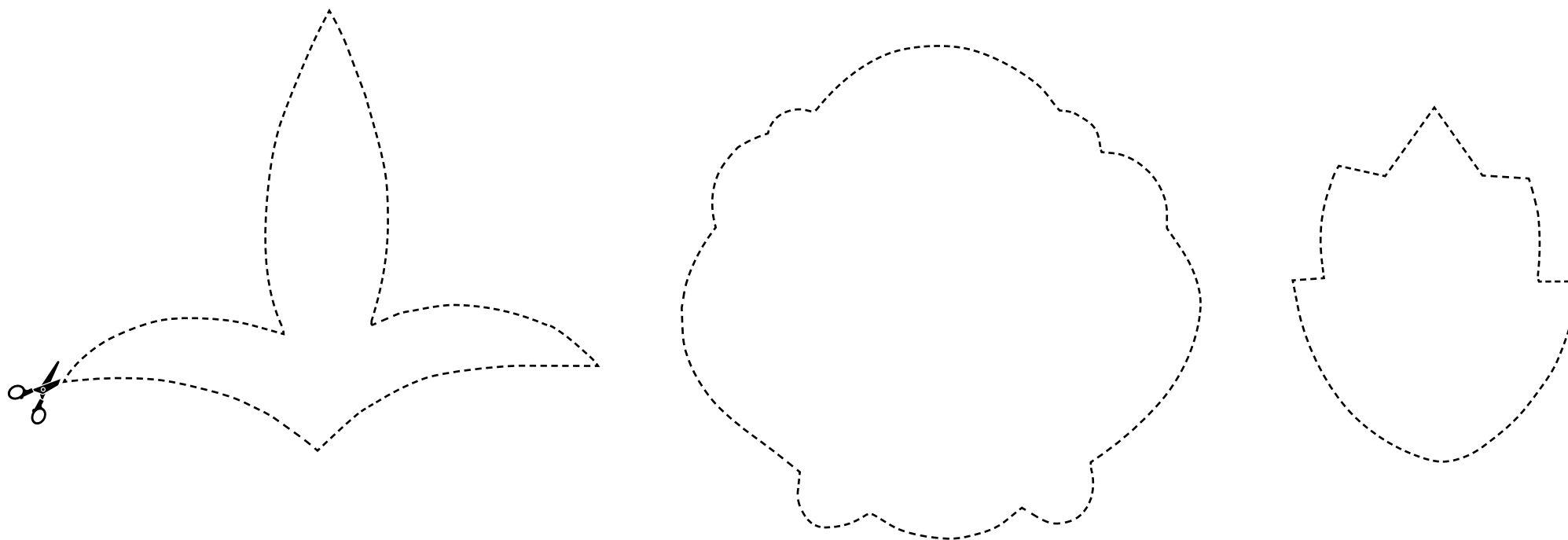
1. Każdy uczestnik dostaje trzy różnej wielkości kawałki pianki dekoracyjnej (każda pianka w innym kolorze) oraz szablony różnej wielkości.
2. Szablony odrysowujemy flamastrem/ołówkiem na kolorowych piankach.
3. Odrysowane na piance szablony wycinamy nożyczkami zgodnie z ich kształtem.
4. Wycięte pianki układamy jedna na drugiej, od największej do najmniejszej i przekłuwamy dziurkaczem.
5. Przekłute pianki nakładamy na karabinek breloka. Gotowe!
6. Instrukcję wykonania breloka można obejrzeć na filmie:

<https://www.youtube.com/watch?v=ICIG2wf6CmU>

SZABLON DO BRELOKA

wydrukuj i wytnij

II. SCENARIUSZ LEKCJI

O śląskiej tradycji ubioru i malowania „szlajfek”

Monika Iwanowska

Wiek: 6–12 lat

Czas trwania części teoretycznej: ok. 20–25 minut

Część praktyczna: ok. 40 minut

Wskazówki metodyczne:

Zajęcia mają mieć charakter luźnej rozmowy o aspekcie kulturowym, jakim jest sposób ubierania się na przestrzeni wieków. Sposób prowadzenia zajęć ma pobudzać uczniów do swobodnej wypowiedzi na temat tego, czym jest dla nich moda, poszczególne elementy stroju oraz czy na nasz sposób ubierania się mają wpływ nasi przodkowie i to, jak kiedyś się ubierano.

Materiały dydaktyczne:

Informacje na temat śląskiej mody ludowej można znaleźć we [wstępie](#), [słowniku](#) i [bibliografii](#). Zdjęcia z rozdziału [fotografie archiwalne](#) prezentujące oryginalny strój śląski stanowią punkt wyjścia do rozmowy o cechach charakterystycznych śląskiego stroju.

Cele:

- wzbogacenie rozwoju intelektualnego uczestników;
- wzmocnienie więzi społecznych;
- wsparcie możliwości manualnych uczestników.

II. SCENARIUSZ LEKCJI

O śląskiej tradycji ubioru i malowania „szlajfek”

część teoretyczna

Wątki do podjęcia podczas rozmowy:

- kto z nas interesuje się modą? Co w ogóle dla nas oznacza to pojęcie?

Moda jest sposobem ubierania się w danym czasie. Zaliczać możemy do niej nie tylko sposób noszenia strojów, ale również sposób czesania się, makijaż oraz trendy obowiązujące w innych dziedzinach kultury, np. muzyce czy aranżacji wnętrz.

- czym/kim może zainspirować się projektant mody, żeby stworzyć nową kolekcję?

Projektanci czerpią swoje pomysły z wielu źródeł. Inspirację do powstania nowych kolekcji mogą stanowić stroje z poprzednich epok. Twórcy śledzą historię mody, chętnie czerpią z historii sztuki, oglądając np. obrazy wielkich mistrzów. Często inspiracją jest np. przyroda i mnogość form, kształtów i tekstur w niej występująca. Projektanta może zainspirować też konkretny przedmiot lub też utwór muzyczny.

- strój naszych pradiadków

Czy macie jakieś skojarzenia, jak ubierały się nasze prababcie, pradiadkowie? Może widzieliście w starych albumach? Czy moda sugerowała, żeby się bardziej odkrywać czy zakrywać? Czy panowała moda na określone sylwetki (np. bardzo szczupłe sylwetki kobiece lub dobrze zbudowane sylwetki męskie)?

- ubiór na wyjątkowe okazje

Ważnym wydarzeniem w życiu zarówno kobiety jak i mężczyzny jest ślub. Jakie macie skojarzenia ze strojem zakładanym w tym ważnym dniu? Jak ubiera się młoda para współcześnie, a jak byli ubrani nasi pradiadkowie/prababcie sto lat temu? Z jakimi kolorami kojarzy się strój ślubny?

- *szlajfki* i inne elementy stroju

Szlajfki – czyli wstążki. Stanowiły ozdobne dopełnienie stroju śląskiego. Dopinano je do gorsetów, czepców, wianków. Mocowano je w pasie i do koralii. *Szlajfki* najczęściej były bogato zdobione – pomalowane ręcznie lub z nadrukowanym wzorem. Najczęstszy motyw, jaki się pojawiał, to motyw kwiatowy, szczególnie róży.

II. SCENARIUSZ LEKCJI

O śląskiej tradycji ubioru i malowania „szlajfek”

część praktyczna

Potrzebne materiały:

- cienka wstążka o szerokości ok. 10 cm, najlepiej w neutralnym kolorze, np. szarym oraz dodatkowo ozdobny sznurek do upięcia szlajfki w kokardę;
- 2 pędzelki: jeden płaski, szerszy i drugi szpiczasty, cienki, używany do wykończenia detali, drobnych listków czy płatków;
- farby akrylowe (np. w tubach). Potrzeba ich niewiele. Kolory: czerwony, biały, żółty, niebieski, zielony i np. granatowy lub ciemny grafit;
- linijka, ołówek, kartka papieru (do naszkicowania projektu).

Szłajfka – instrukcja wykonania

1. Każdy uczestnik dostaje odmierzony kawałek (ok. 1 m długości) wstążki. Ta długość pozwala po zakończeniu malowania na upięcie w ozdobną kokardę. Pierwszym zadaniem jest odmierzenie na wstążce odcinków, na których znajdują się motywy kwiatowe – średnio co 10 cm. Można lekko zaznaczyć te miejsca ołówkiem.

2. W myśl zasady „od ogółu do szczegółu” w zaznaczonych ołówkiem miejscach, na całej długości wstążki, наносimy poszczególne elementy wzoru. Zaczynając od największych elementów – płatków róży – po większe liście. Gdy na całej długości wyschnie pierwsza warstwa farby, наносimy coraz mniejsze elementy (drobne kwiatki). Możemy dodać jaśniejsze tony lub domalować drobne gałązki. Malujemy do momentu uzyskania satysfakcjonującego wzoru.

3. Gdy nasza wstążka jest gotowa, możemy upiąć ją w ozdobną kokardę.

4. Instrukcję wykonania *szłajfek* można obejrzeć na filmie.

<https://www.youtube.com/watch?v=4QohdGZdPOU>

Uwaga

Do malowania na wstążce nie dodajemy wody do farb, chyba, że są one bardzo gęste. Co jakiś czas myjemy pędzel, wyciskając z niego wodę suchym papierowym ręcznikiem.

WARSZTATY DLA MŁODZIEŻY

III. SCENARIUSZ LEKCJI

Moda w duchu zero waste – tworzenie ekologicznych etnododatków (upcykling)

Małgorzata Grzonka-Marciniak, dr Magdalena Ochwat

Scenariusz opracowano na podstawie warsztatów prowadzonych w ramach projektu w Muzeum Śląskim w Katowicach przez projektantkę mody i kostiumografkę Beatę Bojdę.

Wiek: 12–18 lat

Czas trwania: min. 120 minut

Wskazówki metodyczne:

Warsztaty powinny być realizowane w swobodnej atmosferze, z nastawieniem na pobudzenie kreatywności, bez presji na perfekcję. Osoba prowadząca wspiera uczestników: pomaga w doborze tkanin i kolorów, doradza, jak tworzyć kompozycję, pokazuje, jak z resztek zrobić coś efektownego i tłumaczy, jak łączyć inspiracje tradycyjne z nowoczesnością. W przypadku pracy z młodszymi dziećmi należy szczególnie zadbać o ich bezpieczeństwo podczas używania kleju na gorąco.

Materiały dydaktyczne:

Informacje na temat śląskiej mody ludowej i konsumpcjonizmu można znaleźć we [wstępie](#), [słowniku](#) i [ćwiczeniach ze świadomego konsumpcjonizmu](#).

Cele:

- uświadomienie młodzieży wpływu mody na środowisko,
- refleksja nad zjawiskiem fast fashion i nadmiernym konsumpcjonizmem,
- rozwijanie kreatywności poprzez tworzenie modnych dodatków z materiałów z odzysku,
- poznanie przykładów łączenia tradycji z modą współczesną (w nawiązaniu do wystawy),
- rozwijanie umiejętności manualnych i poczucia estetyki,
- budowanie postawy proekologicznej i odpowiedzialności za swoje wybory.

III. SCENARIUSZ LEKCJI

Moda w duchu zero waste – tworzenie ekologicznych etnododatków (upcykling)

część teoretyczna

Warsztaty warto rozpocząć od rozmowy na temat konsumpcjonizmu.

Proponowane pytania:

- Kto kupił coś w sieciówce w ostatnich tygodniach?
- Czy zdarza wam się kupować ubrania na jeden sezon?
- Co dzieje się z ubraniami, których już nie nosimy?
- Czym różni się fast fashion od slow fashion?
- Jak można spowolnić modę?

Wprowadzenie ekologiczne:

- Fast fashion: nowe kolekcje trafiają do sklepów co kilka tygodni, a ich niska jakość i niska cena zachęcają konsumentów do impulsywnych zakupów. W efekcie gromadzimy ubrania, których najczęściej nie potrzebujemy, a gdy szybko tracą atrakcyjność lub ulegają zniszczeniu, lądują w koszu. To z kolei generuje ogromne ilości odpadów tekstylnych i potęguje presję na środowisko. Nic dziwnego, że pustynia Atakama, na której zalegają miliony ton niechcianych ubrań, bywa dziś nazywana *cementerio de ropa* – cmentarzyskiem odzieży.

- Przemysł odzieżowy to jedna z najbardziej obciążających środowisko branż:
 - pochłania ok. 20% światowych zasobów wody,
 - prowadzi do skażenia rzek i gleb toksycznymi substancjami,
 - odpowiada za 10% emisji gazów cieplarnianych (więcej niż międzynarodowe loty i transport morski razem wzięte),
 - co roku wytwarza ponad 90 milionów ton syntetycznych odpadów,
 - odzież szyta jest głównie z tanich włókien syntetycznych (poliestru, akrylu, nylonu) lub trudnych do rozdzielenia mieszanek tkanin, dlatego tylko ok. 12% jest poddawana recyklingowi, a zaledwie 1% wraca do obiegu jako nowe tekstylia, co przyczynia się do obecności mikroplastiku w oceanach.

- Jak wygląda produkcja ubrań w fabrykach w Bangladeszu, Chinach, Wietnamie czy na Sri Lance? Ludzie pracują po 12–18 godzin dziennie, za kilka dolarów wynagrodzenia, w warunkach zagrażających zdrowiu i życiu, często bez dostępu do toalet, możliwości ewakuacji w trakcie katastrofy. O realiach pracy w szwalniach – kluczowym elemencie globalnych łańcuchów dostaw – poruszająco pisze Marek Rabij w raporcie *Życie na miarę. Odzieżowe niewolnictwo*. Autor opisuje głodowe płace, dramatyczne warunki życia w slumsach Dhaki, a przede wszystkim historie konkretnych ludzi – szwaczek, pracujących dzieci i całych rodzin uzależnionych od przemysłu, który żąda ogromnych wyrzeczeń za minimalną zapłatę.

- Zmiana zaczyna się w twojej szafie! Warto budować nowe nawyki konsumenckie, wybierając odzież ze sprawdzonego źródła, od lokalnych dostawców, z materiałów poddających się recyklingowi, wysokiej jakości, a także przerabiać ubrania zamiast wyrzucać, gdy pojawi się w nich mała dziurka lub się znudzą.

Warto także odwołać się do tradycji i wskazać, że dawniej kobiety same tworzyły ozdoby: kwiaty z bibuły, wianki (*galandy*), hafty, kokardy, a ubrania były naprawiane, przekazywane i ozdabiane – nic się nie marnowało.

III. SCENARIUSZ LEKCJI

Moda w duchu zero waste – tworzenie ekologicznych etnododatków (upcykling)

część praktyczna

Osoba prowadząca pokazuje młodzieży, jak wygląda broszka i przypinka do włosów oraz prezentuje zdjęcia przykładowych stylizacji, w których dodatki tworzą opowieść o tożsamości. Zwraca uwagę, jak proste elementy pasmanteryjne można wykorzystać w unikatowy sposób.

Potrzebne materiały:

- skrawki tkanin, fragmenty ubrań (kolorowe, wzorzyste, koronki, tiule),
- elementy pasmanterii (stare wstążki, sznurki, guziki, koraliki, tasiemki, piórka, cekiny),
- klej na gorąco + pistolety,
- nożyczki,
- druciki florystyczne, agrałki, bazowe spinki do włosów i broszek,
- opcjonalnie: filc, pianka dekoracyjna.

Uczestnicy wybierają, co chcą wykonać (broszkę lub przypinkę do włosów), a następnie osoba prowadząca warsztaty pokazuje etapy prac nad poszczególnymi ozdobami.

Broszka – instrukcja wykonania

1. Uczestnicy wybierają paletę kolorów oraz materiały: skrawki tkanin, tiul, koronki, resztki wstążek, niewielkie fragmenty ubrań czy dekoracji tekstylnych.
2. Należy przygotować elementy dekoracyjne, np. płatki kwiatów, małe kokardy, listki lub frędzle, wycinając je z dostępnych materiałów.
3. Tworzenie kompozycji: uczestnicy układają elementy warstwowo, od największych do najmniejszych, formując kwiat, rozety lub inną wybraną ozdobę.
4. Warstwy należy połączyć klejem na gorąco, dbając o estetykę i stabilność ułożenia.
5. Można dodać ozdobne akcenty inspirowane motywami ludowymi.
6. Gotową dekorację należy przymocować na bazie broszki, upewniając się, że jest ona bezpiecznie przytwierdzona.
7. Broszka jest gotowa do przypięcia na ubranie, torbę lub plecak.

Przypinka do włosów – instrukcja wykonania:

1. Uczestnicy otrzymują bazę przypinki, czyli spinkę lub drucik, który posłuży jako konstrukcja ozdoby.
2. Należy wybrać lekkie materiały, takie jak tiul, koronki, piórka, drobne fragmenty tkanin o ciekawej fakturze.
3. Tworzenie formy: uczestnicy warstwowo układają tiul i tkaniny, marszczą je lub skręcają, aby uzyskać trójwymiarową strukturę.
4. Poszczególne elementy mocuje się klejem na gorąco lub owija delikatnie drucikiem, tak aby tworzyły stabilną, lekką kompozycję.
5. Warto dodać akcenty dekoracyjne lub motywy inspirowane tradycją ludową (róża, intensywna czerwień, niewielkie kwiaty).
6. Całość należy przymocować do spinki lub drucianej bazy, dbając o komfort noszenia i trwałość.
7. Gotową przypinkę do włosów można umieścić we włosach, wykorzystać w trakcie sesji zdjęciowych lub potraktować jako element stylizacji na specjalne okazje.

Warsztaty warto zakończyć krótkim podsumowaniem. Można poprosić uczestników, by każda osoba powiedziała, co ją najbardziej zaskoczyło w trakcie zajęć.

IV. SCENARIUSZ LEKCJI

Personalizacja ubrań – malowanie na tkaninie

Małgorzata Grzonka-Marciniak

Scenariusz opracowano na podstawie warsztatów prowadzonych w ramach projektu w Muzeum Śląskim w Katowicach przez edukatorkę Barbarę Kopię.

Wiek: 12–18 lat

Czas trwania: min. 120 minut

Wskazówki metodyczne:

Warsztaty powinny przebiegać w atmosferze swobody twórczej. Osoba prowadząca zachęca do eksperymentowania z układem kwiatów, kolorami i sposobem nakładania wzorów. Nie ma jednej poprawnej wersji – liczy się osobista interpretacja tradycji. Prowadząca omawia różnorodność wzorów śląskich (np. „róża śląska”, motywy listków, drobne kwiaty, kompozycje wieńcowe), podkreślając, że tradycja może być inspiracją, a nie sztywnym schematem.

Materiały dydaktyczne:

[Zdjęcia śląskich strojów ludowych](#) (*galandy, fartuchy, zapaski, gorsety*) oraz krótkie informacje o symbolice motywów kwiatowych dostępne w tym e-booku lub książce *Etnoalternatywa. Nowe spojrzenie na modę ludową*.

Cele:

- poznanie tradycyjnych motywów kwiatowych występujących w śląskich strojach ludowych,
- rozwijanie kreatywności poprzez tworzenie własnych wzorów inspirowanych kulturą regionalną,
- kształtowanie postawy proekologicznej poprzez odnowę i personalizację ubrań zamiast kupowania nowych,
- rozwijanie sprawności manualnej oraz umiejętności kompozycji,
- budowanie świadomości znaczenia stroju ludowego jako elementu dziedzictwa kulturowego Śląska,
- uświadomienie młodzieży wpływu mody na środowisko,
- refleksja nad zjawiskiem fast fashion i nadmiernym konsumpcjonizmem.

IV. SCENARIUSZ LEKCJI

Personalizacja ubrań – malowanie na tkaninie

część teoretyczna

Na początku warsztatów warto zainicjować krótką dyskusję, odwołując się do ekologicznego aspektu przerabiania ubrań (jak w poprzednim scenariuszu) oraz tradycyjnych śląskich strojów ludowych.

Proponowane pytania:

- Dlaczego warto dawać ubraniom drugie życie?
- Jak personalizacja odzieży pomaga ograniczać konsumpcję?
- Czy ozdabianie strojów ma tradycję w kulturze ludowej?

Dawniej stroje były reperowane, zdobione i traktowane jak rodzinne pamiątki – nic się nie marnowało.

Warto zaprezentować wybrane elementy stroju śląskiego, zwracając uwagę na „różę śląską”, drobniejsze kwiaty (stokrotki, niezapominajki), liście i ornamenty roślinne, kompozycje symetryczne i układ pasowy, często widoczne na fartuchach i gorsetach.

Osoba prowadząca zachęca, by uczestnicy inspirowali się tradycją, ale tworzyli własne interpretacje – bardziej nowoczesne, minimalistyczne lub ekspresyjne.

IV. SCENARIUSZ LEKCJI

Personalizacja ubrań – malowanie na tkaninie

część praktyczna

Potrzebne materiały:

- bawełniane koszulki, torby, spodnie, bluzy lub inne części garderoby przyniesione przez uczestników,
- flamastry akrylowe do tkanin (różne grubości końcówek),
- ołówki lub pisaki do szkicowania wstępnego,
- podkładki lub kartony wkładane pod materiał,
- kawałki tkanin do testowania kolorów,
- taśma malarska (do wyznaczania linii lub ram kompozycji),
- opcjonalnie: szablony prostych kształtów kwiatów i liści (dla mniej wprawnych uczestników).

1. Uczestnicy rozkładają swoje ubrania i wkładają do środka karton, aby farba nie przebiła na drugą stronę. Osoba prowadząca omawia działanie flamastrów akrylowych i różnicę między cienką a grubą końcówką.
2. Na kartkach uczestnicy szkicują swoje kompozycje – mogą to być pojedyncze kwiaty czy kompozycje pasowe. Osoba prowadząca doradza, jak zachować proporcje, budować dynamikę wzoru czy łączyć tradycyjne kolory z nowoczesną estetyką. Jeśli grupa jest młodsza, warto wcześniej przygotować i udostępnić gotowe szablony.
3. Warto wprowadzić kilka etapów pracy: delikatny szkic ołówkiem lub bardzo jasnym markerem, konturowanie głównych elementów wzoru flamastrami, wypełnianie kolorami – warstwowo, od najjaśniejszych do najciemniejszych, dodawanie drobnych detali.
4. Osoba prowadząca może pokazać kilka technik, np. punktowanie i kropkowanie, tworzenie rytmicznych układów kwiatów czy podkreślanie konturów dla uzyskania efektu haftu.
5. Warsztaty kończą się krótką rozmową na temat tego, jak tradycja może inspirować współczesną modę, pokazem mody zero waste – prac stworzonych w czasie zajęć, oraz zachętą do dalszego personalizowania ubrań zamiast kupowania nowych.

KARTY PRACY

I. MEMORY

Wiek: 8+

Instrukcja: Wydrukuj i wytnij elementy gry memory zgodnie z liniami cięcia. Odwróć wszystkie karty białym tłem do góry, wymieszaj i ułóż na stole. Odkrywaj po kolei karty i łącz je w pary – nazwę części stroju z jej fotografią. Do odpowiedniego dopasowania przyda się [słowniczek](#).

W memory można grać samemu lub w większym gronie – wtedy każda osoba po kolei odkrywa tylko dwie karty. Jeśli uda jej się w danej rundzie znaleźć parę, może losować karty jeszcze raz.

kabotek

galanda

bruclek

jakła

wierzcheń

II. UKŁADANKA

Śląska *jakła* z haftem**Wiek:** 4+

Instrukcja: Wydrukuj i wytnij układankę zgodnie z liniami cięcia. Ułóż ją zgodnie ze wzorem zaprezentowanym obok układanki umieszczonej na następnej stronie.

Motyw haftu z kaftana (*jakli damastowej*) noszonego do stroju bytomskiego, a pochodzącego z lat 20. XX wieku. Taki kaftan wraz z czerwoną spódnicą oraz białym woalowym haftowanym fartuchem zakładano w Dąbrowce Wielkiej (obecnie dzielnica Piekar Śląskich) na letnie niedzielne popołudniowe spotkania sąsiedzkie.

III. UBIERANKI

Wiek: 4+

Instrukcja: Zabaw się w kreatora mody i stwórz projekt, który może stać się nową tradycją albo być alternatywą dla ginących śląskich strojów ludowych. Elementy strojów (patrz: [słownik](#)) oraz modele wydrukuj i wytnij. Poszczególne części garderoby można ze sobą dowolnie łączyć, tworząc nowe kombinacje. Inspiracji szukaj w [fotografiach archiwalnych](#) oraz w propozycjach projektantów, np. Beaty Bojdy.

To, jak się ubieramy wiele o nas mówi, strojem możemy siebie wyrazić. Podobnie było z ubiorem ludowym. Każdy miał wyjątkowy charakter, określał przynależność do konkretnej miejscowości, informował o statusie społecznym i materialnym. Poniżej prezentujemy charakterystykę strojów – ślubnego męskiego i żeńskiego i uroczystego żeńskiego – których elementy możecie znaleźć w ubierance. W tekstach pogrubiono części garderoby do wycięcia i założenia modelom. Mamy nadzieję, że opisy zainspirują Was do odwzorowania tradycyjnych zestawień, ale też pozwolą puścić wodze fantazji i tworzyć nowe połączenia.

Strój ślubny

Czy wiecie, że na przeważającej części Górnego Śląska panna młoda szła do ślubu nie w bieli, lecz w czerni? Co o tym myślicie? Zakładała kaftan (**jaklę**) i fałdowaną suknię (**kieckę**) z czarnej wełny lub jedwabiu. Strój rozjaśniał jedynie biały, kremowy lub jasnozielony fartuch (**fortuch**), mirtowy **wianek** z zielonymi wstęgami (**szlajfkami**) i czasem żółte **korale** z bursztynu lub jego imitacji. Ramiona okrywała niezwykle efektowną i kosztowną chustą turecką z wełny kaszmirowej – **szpiglem**. Natomiast na weselne tańce mogła pójść już w sukiennym gorsecie (**wierzchniu**) założonym na płócienną bluzkę (**kabotek**). Już w latach międzywojennych mężczyzna szedł do ślubu w czarnym garniturze. Jeśli wkładał strój ludowy to były to: kaftan (**kamzola**) i kamizelka (**bruclek**) z granatowego sukna, zdobione szamerunkami, haftem i błyszczącymi guzikami, sukienne spodnie z czerwoną wypustką (**biżoki**), białą **koszulę** z mereżkowym haftem przy kołnierzyku i zieloną chustkę (**jedwobkę**) zawiązaną pod szyją. Ważnym atrybutem pana młodego była **różdżka**, czyli przypięty z boku kaftana mirtowy bukiet z zieloną wstążką (**szlajfką**). Na weselnych tańcach prezentował się już w żółtych spodniach ze skóry jelenia (**jeleniokach**).

Podobny zestaw zakładali starostowie i drużbowie weselni, do piersi oraz kapelusza przypinali okazałą różdżkę, czyli bukiet ze sztucznych kwiatów i świecidełek przewiązany kolorową wstążką.

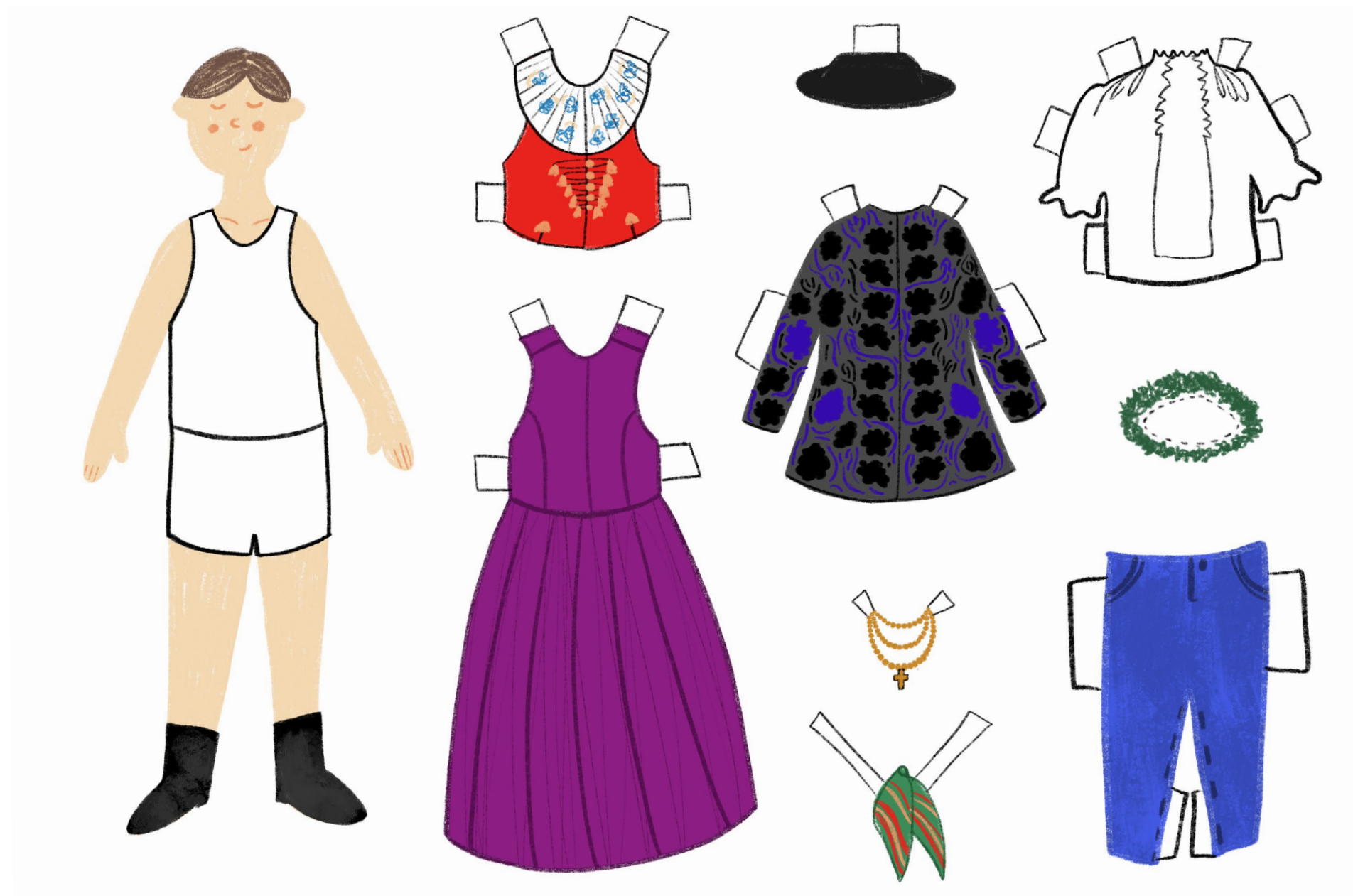
Strój uroczysty dziewczyny

Czy wiecie, że strój różnił się w zależności od wieku i okazji?

W tym dla dziewczyny, noszonym na ważne uroczystości kościelne oraz rodzinne, zdecydowanie dominował kolor. Długa, fałdowana suknia była najczęściej różowa, a sukienny gorset (**wierzcheń**) – czerwony. Ozdabiała go kolorowa jedwabna wstążka, szamerunki i obszycia. Dziewczyna wkładała go na białą płócienną bluzkę (**kabotek**), ozdobnie wykończoną przy szyi i rękawach. Ubiór dopełniał kwiecisty **fartuch** i niezwykle okazały, mieniący się ozdobami wieniec (**galanda**). Noszono go wraz z zestawem jedwabnych wstążek i płóciennych podkładów. Był niezwykle cenny, a jego wykonanie wymagało dużych umiejętności. Zestaw ubioru uzupełniały sznury czerwonych **korali z krzyżykiem**, kolorowe wstążki wiązane w pasie, z przodu pod koralami i w tyle przy ich zapięciu.

Starsze kobiety i mężatki nosiły **wierzchnie** w ciemnych kolorach, a na głowie zawiązywały chustki, najczęściej płócienne drukowane w kwiaty nazywane *purpurkami*.

Muzeum Śląskie jest instytucją kultury Samorządu Województwa Śląskiego współprowadzoną przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Dyrektor Muzeum Śląskiego i redaktor naczelny wydawnictw

dr Łukasz Galusek

Koncepcja publikacji

Monika Czernik-Czublun, Małgorzata Grzonka-Marciniak, Małgorzata Paul, Krystyna Pieronkiewicz-Pieczko, Bernadeta Stalmach

Teksty

Małgorzata Grzonka-Marciniak, Monika Iwanowska, Katarzyna Łaciak, dr Magdalena Ochwat, Małgorzata Paul, Krystyna Pieronkiewicz-Pieczko

Recenzja

dr hab. Magdalena Bąk, prof. UŚ

Redakcja

Sara Nowicka

Korekta

Anna Mrowiec

Sekretarz redakcji

Natalia Zaporowska

Projekt graficzny i skład

Ludwika Mach

Opracowanie graficzne kart pracy i rysunki

Adrianna Sowińska

Fotografie

Aleksander Bartecki, Sonia Szelaąg, Rafał Wyrwich

© by Muzeum Śląskie w Katowicach

ISBN 978-83-65945-50-1

WYDAWCA

Muzeum Śląskie

ul. T. Dobrowolskiego 1, 40-205 Katowice

tel. 32 77 99 300

e-mail: wydawnictwo@muzeumslaskie.pl

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu Nasze tradycje

